

Fors kyrka i höstkrud

Ordföranden har avgått

Föreningens ordförande Arne Carlsson meddelade den 16 oktober att han av personliga skäl och med omedelbar verkan avsäger sig alla förtroendeuppdrag i föreningen. Det innebär att detta nummer av Anbudet inte ser riktigt likadant ut som vanligt. Vår vice ordförande Richard Attered kommer att upprätthålla posten som ordförande och Ulla-Britt Svensson som vice ordförande fram till årsmötet i mars 2008.

Men inte bara det, Anbudet saknar redaktör och ansvarig utgivare. För detta nummer av tidningen står Richard Attered som ansvarig utgivare och Göran Thomasson har redigerat tidningen. Hur det blir i fortsättningen kommer vi att diskutera i styrelsen.

Vi som är kvar i styrelsen vill inte se det som inträffat enbart som ett problem utan också som en möjlighet till förnyelse. I styrelsen kommer vi nu att starta en process där vi skall se framåt. Hur skall vår förening se ut i framtiden? Vad vill medlemmarna ha ut av föreningen? Vi har en utveckling där medlemmarna i allt högre grad sitter hemma vid sina datorer och släktforskar. Varför skall man då vara med i en släktforskarförening? Vi vill gärna ha synpunkter från medlemmarna.

Besöksfrekvensen i lokalen har minskat påtagligt, vilket vi tror beror på att folk inte behöver gå till lokalen för att släktforska. Hur skall vår förening utvecklas för att möta framtiden?

Forts sid 3

ESSF Adress

Eskilstuna - Strängnäs
Släktforskarförening
Dambergsgatan 1
633 41 ESKILSTUNA
Telefon 016 - 12 21 47

Postgiro

73 81 41-1

Medlemsavgifter 2008

Fullbetalande 200.-/år
Familjemedlem 100.-/år
Medlemskap för ungdom
upp till 23 år 25.-/år

Avgift för ny medlem som
betalas in till föreningen
mellan 1/10 och 31/12 ger
fullt medlemskap även
påföljande år.

Redaktion

Redaktör
Richard Attered
V:a Fyrby Bender 2
640 40 STORA SUNDBY
Tfn 016 - 641 63
E-post:
richard.attered@telia.com

Adressändring

Skickas till Kassören

Eftertryck eller citat

Får gärna göras ur Anbudet
under förutsättning att
källan och författare anges.

ISBN/ISSN 9929522492

Föreningens hemsida

www.essf.just.nu

Styrelse

Ordförande och ansvarig utgivare

Richard Attered
V:a Fyrby Bender 2
640 40 STORA SUNDBY
Tfn 016 - 641 63
richard.attered@telia.com

Vice ordförande

Ulla-Britt Svensson
Malmgatan 9
633 55 ESKILSTUNA
Tfn 016 - 12 10 29
ullabrittvensson@tele2.se

Sekreterare

Iris Rehnholm
Jasminvägen 4
633 48 ESKILSTUNA
Tfn 016 - 51 24 97
iris.rehnholm@telia.com

Vice sekreterare

Anita Carlsson
Gillbergavägen 140
632 36 ESKILSTUNA
Tfn/Fax 016 - 42 64 10
lily-anita@caritakonsult.se

Kassör

Kjell Ivarsson
Alfeltsgatan 5A
633 40 ESKILSTUNA
Tfn 016 - 12 35 91
41ivarsson@telia.com

Övriga

styrelsemedlemmar

Gunvor Larsson
Sörgärdesgatan 9
645 33 STRÄNGNÄS
Tfn 0152 - 123 09
gunvorlarsson@rixmail.se

Gunilla Thörne
Kvarngatan 12
645 30 STRÄNGNÄS
Tfn 0152 - 186 63
lasse.gunilla@telia.com

Karl-Inge Karlberg
Mellanvägen 35633 69
SKOGSTORP
Tfn 016 - 252 57
karlberg@skogstorp.com

Föreningslokalen

Dambergsgatan 1. Parkering
finns vid Sveaplans centrum
- OBS max 2 tim. Parkering
är även möjlig på Dam-
bergsgatan. Kör lugnt, detta
är ett villaområde.

Dörren är normalt låst. Det
finns en ringklocka till
väs-ter om ytterdörren.
Använd den för att påkalla
uppmärksamhet.

Öppettider

Lokalen är under säsong
normalt öppen för medlems-
träffar vid följande tillfällen:

Måndagar kl 13.00 - 18.00
Torsdagar kl 13.00 - 18.00
Lördagar kl 10.00 - 14.00

För närmare information se
föreningens hemsida eller
kalendariet i detta informa-
tionsblad.

Forts från sida 1

Skall vi ha träffar i lokalen med speciella teman t.ex. SVAR, Genline, Soldater, Emigranter, CD-skivor?

Vi kanske också skall ha några tillfällen där medlemmar kan komma till lokalen och få hjälp när man "kört fast" och inte vet hur man skall komma vidare. Kom gärna med förslag och önskemål.

Antalet medlemmar, som följer med på resor till olika arkiv för att släktforska, har minskat påtagligt. Orsaken är naturligtvis densamma, medlemmarna sitter hemma och släktforskar.

Vi kanske kan ordna sådana resor på annat sätt t.ex. med en eller två minibussar, som man kan köra med vanligt körkort alternativt att de som har möjlighet att ställa upp med bil får köra mot en rimlig milersättning från medresenärerna.

Kursverksamheten, som är en viktig del för föreningen, inte minst när det gäller att rekrytera nya medlemmar, har också minskat. Möjligen är behovet mättat men en ännu viktigare orsak är nog att det numer finns "kurser" på Internet för nybörjare.

Vi kanske skall tänka om lite när det gäller kursutbudet. Släktforskning i dag handlar ju mycket om Internet och där måste vi nog i föreningen hänga med.

Våra kurser måste anpassas till verkligheten d.v.s. användning av Internet i större utsträckning. Det gäller inte bara i olika datakurser utan även i nybörjarkurserna och olika föreläsningkurser.

Vi tror också att en viktig del för föreningen är att ha en intressant tidning, där vi mycket gärna vill ha in intressanta artiklar från våra medlemmar.

Ni kanske har något spännande från egen forskning som kan vara intressant för andra att få ta del av, kanske t.o.m. ett mord. Vi vill även ha in synpunkter på vad som har varit bra och vad som har varit mindre bra med tidningen som den varit hittills.

Alla synpunkter på föreningen och dess verksamhet och framtid kan lämnas till någon i styrelsen.

E-postadresser och telefonnummer finns på sidan 2 i tidningen.

Styrelsen

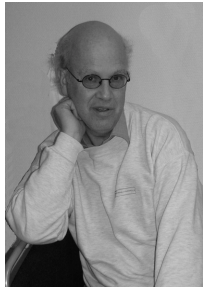

Det är nu dags att förnya ditt medlemskap i ESSF för år 2008.

Använd gärna bifogat inbetalningskort eller betala via Internet. Var vänlig ange **tydligt** namn, adress, telefonnummer och eventuell familjemedlem. Har du e-postadress är vi tacksamma om du även anger den. Se för övrigt bifogat blad.

**Styrelsen tackar för det här året och önskar alla en
God Jul och Ett Gott Nytt släktforskarår.**

Rapport från resan till Leksand

Vi kom iväg först kl 6.10 - eller 21.05 om man följde bussklockan. Föreningen berodde på att Arne hade lite problem med värmen i bussen. Föreningen höll sedan i sig större delen av resan och det fick vi höra. När vi sedan åkte förbi den rastplats, där vi under tidigare resor brukade stanna, trodde jag att Arne satt och "halvsov". Jag hade inte hört något om att vi skulle åka förbi den platsen. Senare fick jag veta att redan vid förra resan till Leksand, var "muggarna" borttagna. Konstigt nog var jag inte med den gången. Fy på mig!

Vi stannade i alla fall för kaffepaus vid Dalahästen i Avesta. Där fanns det toaletter, som var öppna. Jag lade märke till att de flesta satt kvart i bussen den här gången. Kan det möjligen bero på att folk har blivit slöare än förra året? Eller var det rent av bristen på värme? Jag tyckte inte det var så kallt. Det var ju trots allt plusgrader.

När vi väl var framme vid The house of Genealogy -Släktforskarnas hus - var vi bara 5 min sena. Bra kört Arne! Först hade jag en Uppdragsforskning från "Nr 70". Den tog bara 10 min att göra för det var bara en sak jag skulle söka. Uppgiften fanns inte på datorerna i lokalen utan bara på fisch. Anledningen var att de uppgifter jag skulle ta fram omfattades av PUL och sekretesslagen.

Sedan fortsatte jag att studera tills ögonen kändes fyrkantiga och jag hade svårt att koncentrera mig. Då var klockan bara lite över 21.00. Mera orkar inte jag.

På söndagen vaknade jag vid 6-tiden och tog en uppfriskande dusch. Jag måste alltid ha en viss startsträcka för att komma igång på morgonen. Sedan var det hotell-

frukost. Det är det bästa med att bo på hotell för den är verkligen riklig.

Vi började forska kl 7.50. Som alltid när jag är i Leksand gick jag efter förmiddagspasset in till centrum för att äta lunch. Målet för min promenad blev en s.k korvmoj, som heter Mitti. Lunch av det slag många kallar skräpmat tycker jag nämligen någon gång kan vara god. Normal gångtid är närmare 20 min men eftersom jag ville forska så länge som möjligt tog jag det längre benet före och klarade sträckan på 12 min.

Naturligtvis hitta man en hel del saker precis innan man ska åka hem. Konstigt nog händer samma sak för fler än mig. Vi skulle åka kl 16.15 - kl 05.00 enligt bussklockan - men eftersom bussen var fylld av väldisciplinerade deltagare från ESSF kom vi också iväg på utsatt tid.

Vi stannade så till för en kortare paus vid Lappens vägkrog i Hedemora. Men redan innan vi hunnit dit hade vi släppt av den första passageraren när vi passerade Säter. I Hedemora var vi 52 minuter efter start, detta trots att trafiken stundtals var mycket tät.

Som vanligt märkte jag att det på utresan var ganska tyst där bak medan det på hemresan var betydligt livligare. Var det måhända gjorda upptäckter i arkiven som bidrog till ett ökat behov av att byta erfarenheter. Till Eskilstunas utkant kom vi vid 21 tiden. En halvtimme senare var vi i kommunens centrum, Torshälla. Det blev med andra ord en ganska lång dags färd mot natt.

Sammanfattningsvis är resan till Leksand enligt min uppfattning en av föreningens bättre resor. Den borde locka betydligt fler deltagare än vi var denna gång. Trots många tidigare besök i Leksand och lång tids forskning hittade jag mer information än jag hade förväntat mig. Resan tycker jag därför var väl värd sitt pris.

Adde

Rapport från höstmötet

Föreningen hade kallat medlemmarna till höstmöte lördagen den 6 oktober i Seniorcentrum. Ett 50-tal medlemmar hade hörsammat kallelsen och fick som inledning lyssna till ett intressant föredrag av Ann-Marie Asplund från Företagsarkivet.

Det är en imponerande samling av dokumentation som finns tillgänglig för den som vill forska. Det kan gälla eskilstunaföretagens verksamhet i gången tid, kanske släktingar som arbetat i något av företagen eller vilka produkter som tillverkades på de olika företagen.

Om man som släktforskare har någon anhörig, som varit anställd inom eskilstunaindustrin tillbaka i tiden, finns chanser att kanske hitta arbetsbetyg, lönelistor e.dyl. som kan ge en bild av arbetsförhållandena på den tiden.

Det är inte heller ovanligt att arkivet får förfrågningar eller besök av forskare från andra orter, som funnit anor med anknytning till eskilstunaföretagen. Och personalen på arkivet brukar gärna ställa upp och hjälpa till i sökningen. Samlingarna dominerades naturligtvis av de större företagen såsom t ex Bolinder-Munktell, Jernbolaget, C E Johansson och Gense m.fl. men även från mindre företag finns underlag att studera.

Totalt omfattar arkivet ca 2.000 hyllmeter varav företagsarkivet upptar ca 1.600 hyllmeter. Det fanns också uppdukad en hel del broschyrer, bilder och presentation av arkivets verksamhet att beskåda.

Med en blomma och en hjärtlig applåd tackade deltagarna Ann-Marie Asplund för ett intressant föredrag och efter en kaffepaus kallade ordförande Arne Carlsson till mötesförhandlingar.

I rask takt klubbades en ekonomisk redovisning, förslag till budget för 2008 samt fastställande av oförändrad medlemsavgift för kommande år.

Det informerades också om föreningens resor under hösten till bl.a. Släktforskarnas hus i Leksand samt till Arninge. Vidare informerades om pågående arbete med nästa version av CD-skivan Födda-Vigda-Döda i Eskilstuna samt gravstensinventeringen. I samband med detta efterlystes också frivilliga krafter som hjälper med kontrollläsning.

Då inget annat fanns att avhandla tackade ordföranden för visat intresse och förklarade höstmötet avslutat.

Bertil Börstell

Föreningströjor

Tröjor i färgerna gult, ljusblått och vitt finns upphängda i lokalen för provning och försäljning. För beställning använd anslagna listor. Pris c:a 150 kr.

Blodfläcksjuka – ett bidrag till ”Svenska sjukdomsnamn i gångna tider”

För en tid sedan berättade Birgitta Hörnlund att en av hennes anor hade avlidit på lasarettet i Halmstad 1906, blott 32 år gammal. Diagnosen hade i dödboken angetts som blodfläcksjuka och i sjukhusets handlingar enligt bifogad bild. Blodfläcksjuka återfinns inte i ”Svenska sjukdomsnamn i gångna tider” 8 uppl. 2001. Birgitta undrade vad hennes ana hade haft för sjukdom.

Mina efterforskningar gav vid handen att Birgittas ana måste ha dött i en sjukdom med den latinska diagnosen Morbus maculosus Werlhofii. Sjukdomen beskrevs första gången 1735 av den tyske medicinen och skriftställaren Paul Gottlieb Werlhof.

Idag benämns den aktuella sjukdomen kronisk idiopatisk trombocytopen purpura förkortat I.T.P. Orsaken till sjukdomen är inte helt kartlagd men har någon form av immunologisk bakgrund som resulterar i nedsatt antal trombocyter, blodplättar, och ökad skörhet i de finaste blodkärlen, vilket tillsammans resulterar i ökad blödningsbenägenhet. Blödningar kan således ses i slemhinnor och hud - blodfläckar. Sjukdomsförloppet är nyckfullt med långa besvärsfria perioder avbrutna av mer eller mindre akuta försämringar. Förloppet sträcker sig över många decennier. Prognosen är dubiös p.g.a. den ökade blödningsrisken. Den mest fruktade komplikationen är den intrakraniella blödningen - hjärnblödning.

Om Paul Gottlieb Werlhof kan för övrigt berättas att han föddes 1699 i Helmstadt och dog i Leiden 1767. Han blev medicine dr. 1723 i Helmstadt och flyttade efter det till Hannover där han vann stort anseende både som medicinare och skriftställare. Han skall vid 64 års ålder ha lärt sig svenska. Inom medicinen blev han dock mest bekant genom den efter honom uppkallade sjukdomen. Hans samlade medicinska skrifter utgavs i 3 band 1775-76.

Sven Kullman

Kalendarium för 2008

Dag	Veckodag	Klockan	Aktivitet
8 mars	Lördag		Årsmöte

Oväntat resultat

Släktforskningen brukar ju inte bjuda på några större överraskningar när man fördjupar sig i anorna. Det kan visserligen dyka upp ett eller annat "rötägg" men oftast av mera oskyldigt slag.

Jag läste för ett tag sedan om ett fall där problemet var något besvärligare. Detta tilldrog sig inte här hemma utan i det stora landet västerut, Amerika. Några av er har kanske läst eller hört berättas om detta men jag tycker ändå att det kan vara värt att återge.

En man beslöt sig för att forska i sin släkthistoria och kontaktade därför en kunnig person på området släktforskning. Denne satte igång att reda ut släktskapen och det gick ganska bra fram till en ana som visade sig var "ett svart får".

Han tog kontakt med sin uppdragsgivare och berättade om sina rön. Det visade sig att denna ana hade ett så skumt förflutet att han var grovt kriminell, så grovt att han hade hamnat i

fängelse med en dödsdom. Eftersom det inte är ovanligt i sådana fall att den dödsdömde kan bli sittande mycket lång tid innan avrättningen, som så småningom skedde i elektriska stolen, så tyckte släktforskaren att man kanske skulle komma runt problemet. Man kunde formulera en beskrivning om denne man att:

han hade dragit sig tillbaka i enskildhet under en följd av år och att han sedermera varit verksam i den elektriska branschen där han sedan avled.

Det var utan tvekan ett bra sätt att komma runt ett problem om än inte korrekt ur forskningssynpunkt. Om detta är sant eller bara en historia låter jag vara osagt och jag tvivlar på att någon som forskar seriöst skulle dra sig för att undanhålla fakta även om det kan vara frestande att frisera sanningen. Dessutom har vi ju inte dödsstraff här i landet numera, men det är heller inte så länge sedan det fanns så chansen att någon kan ha ett sådant fall i sin släkt är inte otänkbart.

Bertil Börstell

Tummelsta

I föregående nummer av Lokalhistoriskt forum presenterades i korta ordalag det intressanta arkiv från Tummelsta, som hade anlänt till Företagsarkivet i Eskilstuna. Bertil Rättzén återkommer här med en fylligare studie av Tummelsta gårds historia, baserat till största delen på nämnda arkivleverans.

Inledning

Tummelsta gård ligger i Ärla socken i Eskilstuna kommun. Gården är känd sedan 1300-talet. Den tillhörde Rinkesta frälsehemman fram till 1700-talet. Därefter gjordes Tummelsta till eget säteri med flera av kända släkter som innehavare. Ägarlängden är väl dokumenterad. Tummelsta har också en period varit kronogods.

Det intressanta arkivmaterialet, som numera förvaras på Företagsarkivet belyser verksamheten på Tummelsta i slutet på 1800- och början på 1900-talet. På 1890-talet övertog Jakob Oskar Lundgren gården genom att han gifte sig med Helfrid Isabella Gyllenspetz, som var arvtagerska till gården. Oskar Lundgren brukade gården till sin död 1917. Han hade som ung arbetat på Tummelsta, senare tjänstgjorde han på Åselstad och Åkerö samt på Tomta gård då som bokhållare eller rättare. Efter giftermål med Helfrid blev han alltså godsägare på Tummelsta.

Bokföringen och dokumentationen av gårdens drift under Oskar Lundgrens tid speglar inte bara driften på Tummelsta utan även livet på gården. Roten till Oskars intresse och noggrannhet kan kanske spåras från hans tidigare anställningar.

Huvudgården Tummelsta omfattar enligt 1957 års kalender (Hushållningssällskapet) 110 ha åker och 275 ha skog. Till gården hörde vid 1900-talets början ett större antal dagsverkstorp, även arrendegårdar. De mindre är idag nedlagda och husen är nu sommatorp, som även har avyttrats. Dagsverkstorp och arrendegårdar som tillhörde Tummelsta framgår av förteckningen: Stenstorp, Hällvik, Boholm, Ny-torp, Västra & Östra Småsjön, Fiskris, Stenby, Kolstugan, Olofslund & Soldattorpet Norräng,

vilka alla ingick i Tummelsta mantalsskrivningsrote i Ärla socken. I Husby-Rekarna ingick också Forskilen och Navsund. Någon fastighet fanns också i Lilla Malma socken. Det finns en uppgift att Tummelsta skulle ha omfattat 4-5 mantal.

Folket på Tummelsta

Enligt mantalslängden för år 1900 finner man att omkring 70 personer är bosatta på gården. Det gäller gifta med familjer och ogifta. Alla med olika former av anställningar.

I mantalslängden är alla ordnade efter arbetsuppgift på gården där man kan skönja en viss rangordning. Ägaren Oskar Lundgrens hushåll bestod av: han själv och hans båda barn samt hans svärmor Elfrida Gyllenspets. Oskars hustru Helfrid avled tidigt, redan vid 32 års ålder. I ägarens hushåll fanns: kokerska, köksa, två husjungfrur.

Gårdens folk bestod enligt förteckning av: rättare, kusk, trädgårdsmästare, trädgårdsdräng, maskinist, snickare, statdrängar, stallpojke, kodräng, mjölkerska, koherde m.fl. Man finner också vissa personer, som lever som "inhyses". Denna mantalslängd måste f.ö. vara en guldgruva för släktforskare.

Innehavarna av dagsverkstorp var hårt uppbundna mot huvudgården genom kontrakt. Arrendet för torpet skulle "betalas" dels genom att de skulle ställa upp som arbetskraft vissa dagar i veckan på huvudgården, dels skulle en kontant summa erläggas.

Att ställa upp och göra dagsverken på gården var en tuff uppgift, vilken innebar att torparen inte kunde arbeta på sitt egna jordbruk på dagarna. I kontrakten fanns noga upptagna alla torparens skyldigheter. Man får intrycket att torparens skyldigheter var

vida större än de förmåner, som godsägaren iklädde sig. Ibland skulle torparen t.o.m. infinna sig för arbete utrustad med egna redskap, ibland skulle han tillhandahålla dragare, o.s.v. Även leverans av bär och svamp till ägarens hushåll kunde vara införd i kontraktet.

Sammanfattningsvis kan sägas att dagsverkstorparna betydde mycket för driften på en större gård som Tummelsta. I arkivet finner man den särskilda journal, som användes vid den årliga avräkningen mellan torparen och huvudgården. Här ett ex. från Östra Småsjöns avräkning 1902: På debetsidan finner man:

arrendesumman:	250 kronor
inköp av utsäde från Tummelsta:	
”Champion”-havre:	150 kg
”Hvidin”-havre:	50 kg
Råg:	200 kg

Genom gårdens försorg betaltes torparens utskylder (skatter), nämligen kommunal-, krono- och prästutskylderna. Mot dessa kostnader avräknades som betalning de dagsverken, som torparen genomfört på gården. Värdet av ett dagsverke var 1:25.

För de anställda på Tummelsta ingick bostad i löneförmånerna. Familjebostäder tillhandahölls på gården för de gifta. För de yngre ogifta personerna ingick bostad och mat och slutligen lön i kontanter.

Ex: 1:a husjungfrun kvitterade ut 210:-
2:a husjungfrun 110:-, mjölkerskan 110:-
(OBS per år!). De gifta drängarna med familj var anställda med ”stat”, dvs. en del av lönen betalades med produkter från gården.

Rättaren/befallningsmannen Karl August Karlsson var den som hade det praktiska ansvaret och ledde arbetet på Tummelsta. Han hade naturligtvis de bästa förmånerna. Hans stat bestod 1902 av följande:

Vete	140 kg
Råg	700 kg
Korn	200 kg
Ärter	120 kg
Havre	150 kg

Karl August Karlsson erhöll totalt 1.460 liter ”söt” mjölk (d.v.s 4 liter per dag). Även skummjölk ingick i löneförmånen. Dessutom: salt, potatis, trädgårdsland och ull. Kontant kvitterade han ut 250 kronor, dessutom tillkom en viss provision. Allt räknat per år.

Rättare Karl August Karlsson hade p.g.a. sin ställning på gården alltså den högsta lönen, medan lönen för den vanlige statdrängen var betydligt lägre. Förutom en mindre tilltagen stat erhöll drängen ca 160 kronor per år.

Varje statdräng hade rätt att odla potatis på gårdens potatisåker. En rad om 300 famnar. Då den anställde hade tillgång till både spannmål och mjölk var det vanligt att man i uthuset vid bostaden födde upp hushållsgris och hade höns som värpte ägg. På så sätt kompengades i någon mån den låga kontanta lönen genom att man kunde själv producera fläsk och ägg till det egna hushållet.

Mjölkning av korna utfördes vid 1900-talets början för hand. Mjölkmaskinen var inte uppfunnen. Det var vanligt att det ingick i statdrängarnas åtagande att deras hustrur skulle ställa upp och mjölka gårdens kor två till tre gånger om dagen. Detta var ett mycket krävande arbete. Någon hänsyn till om kvinnorna var gravida togs inte, så det var vanligt att de små barnen måste följa med till ladugården när hustrun skulle fullgöra sin skyldighet. På Tummelsta fanns emellertid en särskild mjölkerska anställd.

Ett annat arbete, som utfördes av kvinnor och eventuellt av tonåringar på gården, var gallring och rensning av kålrötter och rovor. På gården odlades varje år en ganska stor areal av dessa rotfrukter då det var ett utmärkt foder till mjölkkorna.

Detta arbete utfördes på ett slags ackord. 6–7 öre betalades per rad (kallades drill i avlöningsjournalen). Ex: Klara Andersson var den som tjänade mest på sitt ackord, nämligen totalt kr 6:55.

Omkring år 1900 började det bli ont om arbetskraft, som ville ta anställning på gårdarna i Rekarnebygden. Bakgrunden var

att industrin i Eskilstuna utvecklades till allt större företag, som behövde allt fler anställda. De yngre som tidigare var hänvisade till dräng- eller pigjobb på landbygden hade nu möjlighet att få arbete i staden med ofta bättre löneförhållanden.

Detta förhållande kan man läsa om i Hushållningssällskapets protokoll hur bönderna med oro diskuterade denna utveckling.

Arbetslaget på Tummelsta en dag på våren 1901 bestod av: 7 statdrängar, 6 dagverksstorpere, sol-daten Stark, 2 inlejda karlar samt kvinnan Hilma.

I arkivet finner man den dagsverksjournal, som rättaren med största omsorg förde. Den låg till grund för de månatliga avräkningar och löneutbetalningar som gjordes. Här infördes enligt ett särskilt system alla som arbetade den dagen. Det är att observera att det var dagsverket, som bokfördes och inte antalet arbetade timmar.

I särskild dagbok antecknades vad slags arbete, som hade utförts den dagen och hur många dagsverken, som arbetslaget hade utfört för respektive ”avdelning” på gården.

Exempel: 12 dagsverken harvning och sådd eller hur många dagsverken som utförts med körning av ved till kunder i Staden, utförda dagsverken i ladugården osv. Detta dokument är särskilt intressant. Här får man en uppgift på hur mycket arbete och hur många dragare det gick åt för de olika arbetsmomenten på gården.

Att efter ca 100 år kunna studera organisationen av jordbruket på en gård av Tummelstas storlek måste vara värdefullt inte minst ur forskarsynpunkt.

Djuren på Tummelsta

Av arkivmaterialet från 1900-talets början framgår att på Tummelsta arbetade man med samtliga djurslag, nämligen mjölkkor, höns, får, hästar, grisar.

Mjölkbesättningen

Behovet att förbättra mjölkornas avkastningsförmåga växte i landet. Detta arbete startade i Sörmland omkring år 1900 genom att Hushållningssällskapet anställde

sin första konsulent. Särskilt de större gårdarna var tidigt ute.

Ägaren till Tummelsta var en kunnig och intresserad man och bedrev tidigt ett målmedvetet avelsarbete på Tummelsta. Den rådgivning som Hushållningssällskapet erbjöd var naturligtvis viktig och grundläggande. I stort använde man den s.k. urvalsmetoden.

Det gällde att para det bästa hondjuret med det bästa handjuret och på så sätt förhoppningsvis erhålla en bättre avkomma. Registrering av det enskilda djurets avkastningsförmåga var därför nödvändig. Södermanlands Hushållningssällskap tillhandhöll rådgivning genom sin lokala organisation Rekarne Hushållningssällskap och startade en s.k. kontrollförening i Rekarnebygden (f.ö. den absolut första i länet). Föreningens namn var Primus.

En utveckling av detta första avelsarbete pågick genom åren och var grunden för det avancerade avelsarbete, som organiserades 50 år senare inom Svensk Husdjursskötsel i Hållsta.

Så här gick det till: Kontrollföreningens opartiske assistent besökte gården en gång per månad och mätte varje kos dagsproduktion av mjölk samt tog ut prov, som sedan analyserades på sitt fettnnehåll. Genom att noga bokföra resultatet fick man så underlag för sina urval.

Dessa journaler, som man finner i arkivmaterialet från Tummelsta, är prydligt skrivna för hand med stålpena och bläck. Tummelstajournalerna är särskilt sevärda, där t.o.m. är varje ko avbildad på foto. Längst bak i boken finner man årssammandraget för varje ko och för hela besättningen.

På Tummelsta fanns omkring 40 kor i besättningen (runt år 1900) och ansågs då som en stor besättning. Huvudparten av korna var av Ayshire- och Korhornsraser (båda raserna importerades från England.) och varje ko presterade 3.500 - 4.000 kg per år med 3.10 % fetthalt. På bondgårdarna fanns naturligtvis också kor, men av en

enklare inhemsk ras, som också avkastade mindre mjölk.

I besättningen fanns en eller två tjurar. Namn på dessa finner man i kalvarnas journal, där de noteras som far: "Bill, Lord. Hero, Fred." Någon härstamning går ej att finna, men namnen skvallrar om att dessa tjurar har nära anknytning till importerade djur från England/Skottland (Ayshire).

Det fanns avelsföreningar för de olika raserna. Där var också Tummelsta medlem. En särskild journal fördes över de kalvar, som föddes. Särskilt vikt lades naturligt vid kalvar som hade goda föräldrar och som skulle växa upp och bli kor. Här antecknades födelsedatum, mor och far och deras ras. En särskilt noggrann beskrivning på kalvens färg och eventuella avvikande färgpartier på djuret gjordes. Ofta var det ett mål med dåtidens avelsarbete att samtliga kor skulle likna varandra, ha liknande färgteckning och på så sätt bli en jämn samling.

Planering av utfodringen sköttes av kontrollföreningens assistent. Grundläggande var de olika foderslagens innehåll, räknat i s.k. foderenheter (forskning på det området pågick på landets lantbruksinstitut) och behovet för att varje ko att producera mjölk. I materialet finner man alla noggranna beräkningar.

De foderslag, som användes var hö, halm och rotfrukter (kålrötter/rovor) gröpe (dvs. mald havre) samt jordnötskakor som extra proteintillskott. På sommaren betade korna i hagarna runt Tummelsta. Med hänsyn till att de flesta djuren härstammade från de vid den här tiden importerade populära raserna Ayshire och korthorn, så såldes livdjur från besättningen till andra gårdar.

Hönshuset

På Tummelsta fanns en hönsbesättning om 200-250 avelshöns. Olika raser: Leghorn, Plymoth Roch och Wyandotte. Inom hönsbesättningen arbetade man med ett föredömligt avelsarbete. Besättningen var ansluten till Svenska Allmänna fjäderfäavelsföreningen. Denna avelsförening anordnade

utställningar med jämna mellanrum. Ex. 12-14 maj 1905.

Särskild "hönsrulla" fördes med kläckningsjournal. Man kan bl.a läsa om hur uttjänta hönor slaktades och användes. Ofta levererades de till ägarens hushåll. Av sparade tidningsurklipp framgår att Hushållningssgillet anordnade studieresor för kvinnor till Tummelsta för att studera det intressanta höns- och avelsarbetet. Avelsbygg från de olika hönsraserna på Tummelsta såldes till i stort sett hela Södermanland, vilket också framgår ur särskild beställnings- och leveransjournal.

Häststallet

Någon särskild bokföring/journal för häststallet ingår inte i arkivmaterialet. Tillgång på god dragkraft på gården var mycket viktig på en gård som Tummelsta för att nå goda resultat.

På 1900-talet var hästar och oxar av god kvalitet en förutsättning. Man behövde allt tyngre starka hästar och oxar, som orkade dra bl.a. harvar och plogar och man behövde lättare snabba hästar för vägtransporter. I Rekarnebygden startades redan i slutet på 1880-talet ett avelsarbete inom ardenerrasen (den vanligaste hästrasen) genom att Hushållningssgillet skaffade goda hingstar (bl.a. genom import från Belgien). Dessa stallades upp på olika gårdar i bygden och kunde mot en låg kostnad användas till böndernas ston. Målet var att förbättra hästbeståndet på gårdarna.

De hästar, som fanns vid den här tiden på gårdarna var relativt småväxta och fick mer och mer svårt att klara av de allt tyngre redskap, som började användas. Genom att nyttja dessa större välformade hingstar som fäder fick bönderna en avkomma som var bättre rustade draghästar på gårdarna.

Det är fullt troligt att ett visst avelsarbete för hästar bedrevs även på Tummelsta, men i arkivmaterialet finns ingenting som dokumenterar detta.

Det bör noteras att de första traktorrerna, som senare ersatte hästarna, började komma först efter första världskrigets slut.

Fullt utbyggd traktordrift på gårdarna finner man först på 1950-talet.

Enligt en förteckning på en "lös lapp" så fanns 17 hästar på gården. De flesta var tyngre draghästar för jordbrukets behov. Ett par lättare hästar för vägtransporter (som kördes av gårdens kusk) ingick i hästbeståndet. Även några unghästar fanns noterade.

Fåren

Fåren, som tillhörde Tummelsta, fanns på Olofslund och var en mindre besättning om 14 tackor och en bagge. Förmodligen höll man dessa för ullen och av de anställdas avräkningsjournal framgår att viss mängd ull skulle ingå i löneförmånen (staten).

Magasinet på Tummelsta

Magasinsbyggnaden på Tummelsta är en centralt placerad byggnad med flera våningar. Det var gårdens förrådsbyggnad, robust byggd och väl låst. Här förvarades årets skörd samt de produkter som skulle ingå i de anställdas stat.

När årets skörd var tröskad på logen och förvarades i säckar där, så kördes säckarna senare till magasinet och bars upp för trapporna till lämplig våning. Varje säck vägde ca 100 kg, så det krävdes styrka och teknik för att bära upp dessa säckar på den våning där de skulle tömmas.

I magasinsjournalen finner man noggranna anteckningar om det lager som var invägt och hur distributionen av spannmål skedde till de olika djurslagen: grisarna, hästarna, tjuren, mjölkorna (för malning) och hönsen. Vissa kvantiteter spannmål såldes också till köpare utanför gården.

Utvägning av de produkter som ingick i de anställdas stat och till ägarens hushåll skedde med jämna mellanrum. Kvarnskjuts ordnades till ortens kvarn. Var och en skickade med sina säckar, innehållande råg och det vete ur årets stat, som skulle malas till mjöl.

Skogen

Till Tummelsta hör en betydande skogsareal (330 ha (enligt 57-års kalender). Gården har också andel i Rekare Häradsallmänning, vilket ger utdelning varje år i virke eller numera i kontanter. På Skoghall, belägen alldeles söder om gården, startade Hushållningssällskapet länets första skogvaktarskola redan på 1850-talet.

På vintrarna var gårdens arbetslag sysselsatt med skogsarbete sedan årets tröskning var avslutad på logen. Det gällde då främst utkörning av virke, men även huggning. Allt huggningsarbete utfördes med såg och yxa och utkörningen skedde naturligtvis med hästar som dragare.

Timmer avverkades och såldes till lämplig närbelägen såg, dit det kördes med hästar. En viss del sågades för att användas till reparationer på gården. Timmer levererades även till lastningsplatsen vid Bälgvikens station, där man lastade detta timmer på järnvägsvagnar för vidare transport till de större sågverken i Hälleforsnäs eller Sparreholm.

Ett betydande sortiment var brännved, som såldes till kunder i Eskilstuna och omkringliggande tätorter (Skogstorp, Hållsta, Bälgviken, Ärla m.fl.). Brännved högs i en meters bitar, som klövs på längden. (s.k. kastved). Huggaren arbetade på ackord och fick betalt per kubikmeter ved, som skulle travas upp i skogen.

Veden kördes ut ur skogen för att torka under ett år innan den kunde användas. Det mått, som användes var "famn" (d.v.s 4 kubikmeter). I avlöningsjournalen för 1913 finner man en person, särskilt anställd för skogskötseln. Hans tjänstetitel var skogsrättare. Motsvarande titel i vår tid är förmodligen skogsförman. Man kan läsa i Tummelstarättarens dagboksanteckningar, hur körning av ved skedde till de olika kunderna.

Kassabok och huvudbok på Tummelsta

De journaler, som fördes för de olika djurslagen och de olika verksamheterna på gården, utgjorde underlaget för den

ekonomiska bokföringen. Alla in- och utbetalningar gällande försäljningar och inköp infördes i kassaboken. Avräkningar med anställda och torpare utgör en större del av denna kassabokföring.

Huvudboken, där summa inkomster ställdes mot summa utgifter, var naturligtvis ett mycket viktigt dokument för gårdens drift. Dessa handlingar, som gäller ekonomin, vilka finns bevarade i Tummelstamaterialet, hade precis samma funktion som dagens ekonomibokföring, men idag är det databokförda handlingar.

Vid en hastig genomgång av inkomstsidan, så finner man att levererad mjölk till mejeri och försäljning av djur (hästar och kor) och avelsågg (våren) ger de största intäkterna. Likaså är intäkterna för försålda skogsprodukter viktiga. Utdelning från Rekarne Allmanning finns också bokförd.

På utgiftssidan dominerar kostnaderna för personalen och brukarens egna uttag. Där finns räntekostnader och inköp av förnödenheter såsom utsäde och fodermedel. Inköp av kor och någon häst förekommer.

Korrespondens

I Tummelstamaterialet ingår en omfattande korrespondens, både gällande verksamheten på gården och av rent privat art. Ett fotoalbum finns också, som f.ö. saknar text och det är därför omöjligt att identifiera personerna på bilderna. Denna del av materialet har inte varit föremål för genomgång.

Sammanfattning

Arkivmaterialet från Tummelsta belyser hur livet gestaltade sig på en större gård i Södermanland, i Rekarnebygden på 1900-talets början.

Utvecklingen av tekniken i jordbruket började hitta sina former vid den här tiden. Forskning och rådgivning genom Hushållningssällskapet i Södermanland och lokalt genom Rekarne Hushållningsgille visade vilka möjligheter, som jordbrukaren hade att utveckla och förbättra sin verksamhet på gården.

Intressant är att ta del av hur förhållandena var för människorna, som levde och arbetade på Tummelsta. Man lägger märke till att det var många familjer, som hade sin bostad och sitt arbete på själva Tummelsta. Lägger man till torpens brukare och deras familjer, så fungerade gården som en enhet i det omgivande samhället. En jämförelse med dagens högtekniska jordbruk, där antalet anställda människor inskränker sig till endast ett fåtal, ger en underlig känsla.

Det som är särskilt värdefullt är de mycket noggrant förda journaler och anteckningar, som redovisar arbetet med de olika djurslagen och den arbetsredovisning, som fördes dagligen på gården. Lägger man sedan till den ekonomiska bokföringen, så får man en helhetsbild av gården Tummelsta med en kunnig och duglig ägare och brukare.

Bertil Rättzén

